

чий”) кольори і відтінки; **на початку II дії** в її “туалеті” з’являються помаранчів, яскраво-блакитний, червоний; у **середині II дії** – **блакитний і білий**. Поява цього гармонійного поєднання кольорів у одязі Елізи, за задумом драматурга, повинна, вочевидь, засвідчувати поступове вдосконалення її естетичних смаків як одного із знакових проявів набуття нею нової людської сутності.

Таким чином, зміна стилю вбрання героїні “Пігмаліону”, її кольористичних характеристик стає зовнішнім проявом глибинної внутрішньої метаморфози, що її в процесі сценічної дії зазнає героїня. Вектор, що визначає напрямок зміни зазначених характеристик цього жіночого персонажу, засвідчує прихильне ставлення Шоу до процесів пробудження жіночої особистості і її змагань за свою людську гідність.

Література

1. Літературознавчий словник-довідник / За заг. ред. Р.Т. Гром’як, Ю.І. Ковалів. – К.: Академія, 1997. – 752 с.

2. Нестерук С.М. Творчість Б. Шоу в гендерному прочитанні. // Актуальні проблеми сучасної філології: Міжвуз. зб. наук. ст. / Редкол.: В.О. Соболь та ін. – К.: Знання України, 2004. – Вип. 9: Лінгвістика і літературознавство. – 2004. – С. 317 – 324.

3. Ромм А. Шоу-теоретик. Учеб. пособие. / А. Ромм. – Л.: Искусство, 1972. – 148 с.

4. Шоу Б. Полн. собр. пьес в 6 т. Пер. с англ. / Ред. И. Ступников. Послесл. А. Ромм. Примеч. С. Сухарева, А. Николюкина, И. Комаровой. – Л.: Искусство, 1978.

УДК 10.02.04

Н.М. Гоца,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОЗОВИХ ТВОРІВ СУЧАСНИХ АФРО-АМЕРИКАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИЦЬ (на прикладі романів Тоні Моррісон)

У статті розглядаються передумови, які спричинили відокремлення афро-американської від англо-американської літератури. Основна увага зосереджена на проблемах та темах, які піднімаються у сучасних прозових творах афроамериканок, а особливо у романах Тоні Моррісон.

The article examines the reasons which caused separation of

Afro-American literature from Anglo-American one. The main attention is paid to the problems and themes which are raised in contemporary literary prose texts of Afro-American women writers, especially in the novels by Toni Morrison.

У середині 1960-их років добігла свого кінця ера расової кастової афро-американської літературної культури. Вчені стверджують, що як основні літературні відображення афро-американського життя, так і поява “чорної” націоналістичної школи, походять з “білих” ліберальних ідеологічних планів – провідних культурних процесів літературних художніх творів, які були впроваджені у расову кастову систему. Наслідком цього було існування тем расового конфлікту у афро-американській літературній культурі. Проте, такий стан речей залишився у минулому. Наслідуючи коротку перерву расової поляризації і “чорну” націоналістичну школу у пізніх 1960-их та ранніх 1970-их роках, вплив на реформи щодо громадянських прав змінив американські расові відносини на вільну, начебто кастову систему, де расові бар’єри були послаблені класовим статусом. Це не означає, що расове “тавро” африканських предків у США зникло остаточно. Але його вплив послабився на стільки, що афроамериканці середнього та вищого класів отримали змогу працювати та проживати у расово інтегрованому оточенні.

Згідно Р.І. Вашингтона, у цей період у афро-американській літературній культурі відбулися найголовніші зміни, які вплинули на її подальший розвиток та визначили основну тематику творів. Спочатку, “чорна” літературна культура довела помітну відсутність творів, де б змальовувався будь-який протест. Нові традиції зосереджували увагу більше на афро-американських общинних проблемах, ніж на між расових конфліктах. Це призвело до того, що “чорна” літературна культура взяла на себе функції індивідуального дискурсу, що намагається “дослідити, визначити і підтвердити характерну афро-американську етнічність” [14, с. 336].

Не є випадковим і те, що афро-американські письменниці відіграли одну з найголовніших ролей у цьому розвитку, що призвело до завершальної тенденції, представленої у “чорній” літературній культурі, а саме появу афроамериканок “як провідних літературних митців”. Такий рух жінок і ріст до нього інтересу спричинило виникнення у них майстерності та інтересу до тем особистого та общинного, які витіснили політичну тематику із нової афро-американської культури [14, с. 336-337]. Такі швидкі зміни спричинили появу посиленого інтересу до афро-американської мови та літератури серед науковців. А одна з її найвизначніших представниць – Тоні Моррісон – отримала Нобелівську нагороду. Як стверджує П. Б. Бьорк, звільнивши себе від ідеологічних та літературних утисків, сучасні

чорношкірі письменниці перетворили афро-американські твори на необмежений засіб відкриття та ствердження афро-американської культури [2, с. 15]. Вивченням афро-американської жіночої літератури, а зокрема і творчістю Тоні Моррісон займалися такі дослідники як Р.І. Вашингтон, В. Сміт, А. МакКейб, К. Холлоуей, С. Деметракопулос, К.С. Денард, П.Б. Бьорк, Г. Блум, Дж. Тріммер, С. Девіс, Т. Оттен, М. Діксон, Д.Д. Мбалія, Н. МакКей та багато інших. Усі вони роблять спроби проаналізувати романи Тоні Моррісон як з лінгвістичної, так і з літературознавчої точок зору, а також визначити, які ж фактори вплинули на тематику творів цієї письменниці.

Метою даного повідомлення є розглянути основні аспекти сучасної афро-американської жіночої літератури, прослідкувати основні етапи її становлення та визначити основну тематику таких творів.

Завдання статті полягає у тому, щоб визначити основні теми, присутні у романах Тоні Моррісон та прослідкувати їх вплив на афро-американську літературу в загальному.

Вимога жінок щодо надання їм права творити спочатку означала право “створювати себе”. Завдяки їхньому внутрішньому мовному способу творення світу і їхнього місця в ньому, афроамериканки одержали від ворожої Америки творчу силу, яку наддала їм їх жіночність. Їхні твори можуть бути їх сутністю так само як вони можуть бути творами, які гарантують, що їх нащадки мають доступ до мудрості свого народу, яка полегшить майбутнє [6, с. 24].

Тоні Моррісон стала саме тією ланкою, яка з’єднала, а заодно і виділила афро-американську мову та літературу із загальної маси. Г. Блум називає цього автора “лідером афро-американської літературної культури”. Він також відзначає, що Т. Моррісон наполегливо протистоїть тим критичним характеристикам, які, на її думку, “спотворюють її уподобання, соціальну та політичну відданість важкій справі її народу” [1, с. 1]. Згідно цього ж дослідника, у творах Т. Моррісон поєднані основні аспекти творчості таких класиків літератури як Вільямс Вульф та Джеймса Джойса. Проте, так як вона є афро американкою, то виробила свою методичку залучення США у її власну “культурну політику часу та місця” [1, с. 3].

К. Баерман наголошує на тому, що усі романи Т. Моррісон сповнені різних видів насильства та жорстокості. Проте саме завдяки такому способу письма авторка створює напругу у своїх творах, яка посилює вплив цих творів на читачів. Її романи – це “розповіді-пошуки”, де головні герої шукають “прихований знак”, що надасть їм силу віднайти втрачене [3, с. 55-56].

Як ми побачимо згодом, усі теми, використані афроамериканками у своїх романах неможливо розглядати поодиночі. Усі вони взаємопов’язані, як, наприклад культура, міфи, материнство та жіночність. Усі ці поняття існують у межах афро-американських

традицій та створюють образ афро-американського народу у його повноті та унікальності. А без мови неможливо було б виразити та описати усі його особливості та поняття.

Однією з провідних тем, яка часто зустрічається у творах афро-американських письменниць є **тема материнства**. Як зазначає К. Холлвей, у романах афроамериканок героїні вимагають право власності на творчий світ, тобто коли “право голосу стає дією, що породжує впевненість цивілізацій у їх прив’язаності до минулого та майбутнього”. Жінки у таких творах через свої світи контролюють “чутливі чи різкі зауваження, турботливу і ніжну мову”. Ці голоси, здається, переконують їх у тому, що сексуальне насильство, яке афроамериканки відчували на собі через системи рабства та расизму і яке призвело до частих випадків самогубств, не відобразиться на їхніх нащадках. Потенціал їхнього материнства було врятовано за допомогою саме цих наполегливих голосів [6, с. 22]. Тематичний інтерес у статусі материнства, а також структура суспільства, яка теж трактувалася з великими розбіжностями, зберігає у творах афроамериканок постійність між рішенням письменниць залишити своїм дітям принаймні спадковість своїх голосів – колективну мудрість, яка може вирішити їхнє виживання.

Культура у романах афро-американських письменниць ідентифікується через суспільство, яке несе в собі цінності африканського генезису. Романи Т. Моррісон драматично відображають це суспільство, а його мова її тематичний наголос. Тісний зв’язок із афроамериканською культурою має і **міф**. Т. Моррісон символічно передає духовний порятунок через міфічну структуру своїх романів, що нагадає читачам про минуле афроамериканців, а іноді спонукає до глибокого та міфічного розв’язання конфлікту у творі (заклучна сцена у “Пісні Соломона”, де Дояр, слідуючи легенді, “відлітає” до своїх предків).

Як зазначає С.А. Девіс, романи Т. Моррісон здобули такий шалений успіх саме завдяки поєднанню реального та вигаданого, комбінуванню “нешадного соціального аналізу та пристрасному філософському хвилюванню”. А таке поєднання, без сумніву, надає її творам “символічної властивості міфу”, який є однією з основних тем романів цієї авторки [4, с. 7]. Ця комбінація міфу, історії та навіть музики створена задля того, щоб розширити бачення афроамериканців за допомогою романів, які створені задля “полегшення” [5, с. xiii-xv].

Як стверджує сама Т. Моррісон, магія та забобони є лише іншим способом розуміння речей [9, с. 61]. Проте, сполучення цих світів ні в якому разі не може бути обмежувачим. Це лише допомагає глибше пізнати афро-американську культуру. Деякі з цих речей були досить сумнівними для інших, а тому стали такими і для афроамериканців. Саме міфу Т. Моррісон надає величезного значення у своїх творах.

У романі “Пісня Соломона” письменниця зобразила “універсальний” міф західної культури, що, на думку С.А. Девіс, є “просто чоловічою історією” [4, с. 21-23]. А паралель між Доярем та Пілат відкриває читачу складність – “героїчний вид жінки”. Проживаючи цей міф, Дояр знаходить себе та відкриває свої зв’язки із суспільством. Міфологічна структура, яку розвиває у своїх романах Т. Моррісон, є головною для її екзистенціалістичного аналізу. Бажання героя віднайти себе досягається завдяки підкоренню внутрішнього та зовнішнього світів, які містять в собі потребу людини перевершувати саму себе та самостверджуватися. У той самий час, міфічне значення долі та необхідності включає в себе і наслідок, який неможливо змінити, і умови, створені для вільного вибору.

Новизною романів Т. Моррісон є те, що вона впровадила у них “культ предків”. Як стверджує сама письменниця, вона була глибоко здивована відсутністю цієї тематики у творах сучасних афро-американських письменників, що робило їх “такими, що лякають та загрозливими” [9, с. 61-62]. Відсутність такого мотиву робило романи таких авторів неповними, що примусило Т. Моррісон зробити свою власну “революцію” у літературі.

Тематика **суспільства**, без якої неможливо уявити жоден з романів не тільки Т. Моррісон, а й усіх афро-американських письменниць, має свій особливий вплив на розуміння цих творів. Суспільство має здатність ставати місцем відродження героїв, які до нього належать. Їхня відповідь на “поклик” суспільства визначає їх “курс у житті”, а також надає їм “певну надію, комфорт та цілісність у відчуженому та самотньому світі жертв та мучителів”. Суспільство у романах Т. Моррісон – це складний та міцний простір, всередині якого зраджують, критикують, проте водночас і навчають, і загартовують. А все це відбувається через те, що усі шукають своє місце у ньому та намагаються самоствердитися [2, с. 163-164]. У романі “Найблакитніші очі” саме через переконання та упередження суспільства, яке визнає лише вже встановлені стандарти, Пікола сходить з розуму. Письменниця у своїх романах майже не зображає “біле” суспільство. Уся її увага зосереджена на чорношкірих героях.

С.А. Девіс визначає одну з яскравих відмінностей тематики творів Т. Моррісон, що пов’язана із образом суспільства від інших афро-американських письменниць. Згідно цієї дослідниці, тема “невизначності, невидимості” є популярною у творах інших авторів, проте сама Т. Моррісон намагається її уникати. Вона не вважає чорношкірих непомітними у “білому” світі. Натомість, занурює читача у “чорне” суспільство. Тому, нехтування “білими” цього яскравого та багатогранного світу є ще більше разуючим [4, с. 7].

Сімейні стосунки та зв’язки теж описуються у романах Т. Моррісон. Згідно С. Деметракопулос, сім’я у її творах є комплексом цін-

ностей та міфів. Присутність предків є критичним щодо їх спадщини і обіцянки, а отже сполучає традиції Африки з сучасними реаліями Америки. Завдяки такому прийому, письменниця зображає відмінності між цими двома культурами. Одна з найпомітніших різниць заключається в тому, що афро-американський фемінізм не має на меті боротися проти обмовлення старих жінок у межах африканської культури, як це робить англо-американський фемінізм, хоча у більшому американському суспільстві “старі жінки будь-якого етнічного походження є негативними категоріями” [6, с. 160].

Політичний погляд на життя перетворюється у романах Т. Моррісон на думку про те, що суспільство, культура, а особливо афроамериканки духовно і фізично забезпечують виживання роду.

Старі жінки у роботах Т. Моррісон символізують божественні і сакральні виміри, так як вони є сучасним втіленням древніх богинь, духів предків і Матері-Землі, їм притаманна духовна сила. Т. Моррісон змальовує як жінки повертаються до минулих зв’язків одна з одною. Такі дії є формою здорового самоствердження. Наприклад, у творі “Найблакитніші очі” Клаудія розуміє своє бажання жити, а основи цього бажання знаходяться всередині життя Піколої. У “Сулі” Нел сумує за Сулою, неначе за втраченим коханням. “Пісня Соломона” змальовує як Рут і Пілат діють разом задля порятунку Дояра, а потім і після смерті Агар. Усі ці зв’язки, згідно С. Деметракопулос, підтверджують зради між ними, проте вони сягають набагато глибше біологічних чи родинних відносин. Вони підкреслюють рух цих жінок від одного життєвого етапу до іншого [6, с. 162].

Афро-американські письменниці також змальовують і те, що зміни можуть виникнути і тоді, коли жіночі персонажі самі створюють відчуття відчуження, яке призводить до “знищення від викривленої реальності”. Це змушує чорношкірих жінок пристосовуватися до способу життя “білих”, їх соціальних та економічних цінностей, бути красивими, а отже і цінними для “білого” суспільства, що призводить розчарувань та позбавляє чорношкірих героїнь почуття самоствердження [2, с. 29]. Так у романі Т. Моррісон “Найблакитніші очі” герої, засліплені блиском “білого” суспільства, втрачають себе у ньому, як сталося із Піколою, яка понад усе прагнула мати блакитні очі, а тому втратила саму себе.

Цікавим є те, що тісний зв’язок між мовою та дією завжди був символічним акцентом у творах афроамериканок. І цьому зв’язку романи Т. Моррісон надали повне значення. Цілковите злиття мови та міфу, виражене як тематичний прийом, є тим “обрамленням, яке здобули її твори”. Цій письменниці вдається вдало поєднати лінгвістичні, творчі та міфологічні традиції у романах, що надає змогу впізнати, обстояти і прославляти силу їх значення. Т. Моррісон надала мові статусу, якого вона заслуговувала у її зв’язку з “генеративною

силою”. Черношкірі письменниці переписали усні традиції, які створили і сформували їхнє бачення світу і прославили усвідомлення їх мовних структур, привертаючи до них увагу [6, с. 22-25].

Тематика романів Т. Моррісон є надзвичайно різноманітною. У своїх романах вона навіть з пристрасною змальовує життя багатіїв, а також велике значення надає бажанню людей володіти грошима. Це і Дояр зі своїм батьком (“Пісня Соломона”), які усе життя наживаються на бідах інших, і Нел (“Сула”), яка шукає грошей у великому місті.

Гідним уваги є і те, що письменниця на прикладі безумців показує справжню істину, яку лише вони можуть побачити та донести іншим. Ці безумці стали такими через життєві трагедії, як свої власні, так і своєї культури (Шадрак, який повернувся з війни, Гітара, який обурюється через вбивства черношкірих).

Визначальною рисою прози Т. Моррісон є присутність у ній образу жінки-цілительки, яка уособлює мудрість та звичаї предків. Вони також є важливим символом найголовнішої відмінності між “білими” та “чорними” жінками, а саме їх духовності. Це і Сірс у “Пісні Соломона”, яка скеровує Дояра у напрямку правди, і мати Аякса у “Сулі”, яка заробляє на своє прожиття, продаючи трави, і Марія Тереза у “Смолянному опудалі”, яка вигукує прокляття і шепоче заклинання. Ці персонажі підтверджують те, що афроамериканки змішують дух християнства та дух Африки в один образ – образ черношкірої матері-цілительки.

Складна лінія емоцій, про які пише Т. Моррісон утворює тонкий баланс між запереченням та ствердженням індивідуальності та місця у суспільстві. Її герої вагаються між “протиріччями та невизначеністю бажань та стримуванням, контролем та хаосом, привабливістю та відразою, зв’язком та відторгненням” [2, с. 163]. Тобто, її романи сповнені крайнощів, протиріч, завдяки яким людина здатна себе пізнати.

Говорячи про майстерність Т. Моррісон, Г. Блум стверджує, що вона виявляється у літературній традиції, а не зовсім у її власній культурній політиці [1, с. 4-5]. Романи цієї письменниці є такими глибокими та яскравими саме завдяки вдалому поєднанню міфу, фольклору та історії.

Тематика творів афро-американських письменниць є надзвичайно багатою та різноманітною. Проте, як можемо бачити із нашого повідомлення, усі теми та мотиви романів є взаємопов’язаними. Вони не можуть існувати у творах окремо. У центрі кожного твору афроамериканок – жінка, з її особистими та соціальними проблемами. Тоні Моррісон, як яскравий представник цих літературних традицій, продовжує їх, опираючись на уже існуючі твори, а разом з тим створює власні сюжети, теми, піднімає нові проблеми та пропонує свої власні рішення. У всіх своїх творах Т. Моррісон, будучи на своєму місці і у своєму часі, реагуючи на страждання свого народу,

звертається до потреб своєї епохи. Незважаючи на уже зроблені дослідження, романи афро-американських письменниць, а зокрема і романи Тоні Моррісон потребують подальшого аналізу.

Література

1. Bloom, Harold. Introduction. Toni Morrison / Edited and with an introduction by Harold Bloom. – Chelsea House Publishers, 1990. – p. 1-5.
2. Bjork, Patrick Bryce. The Novels of Toni Morrison: the search for self and place within the community / Patrick Bryce Bjork. – Peter Lang, 1996. – 172 p.
3. Byerman, Keith E. Beyond Realism: The Fictions of Toni Morrison. Toni Morrison / edited and with an introduction by Harold Bloom. – Chelsea House Publishers, 1990. – p. 55– 84.
4. Davis, Cynthia A. Self, Society, and Myth in Toni Morrison's Fiction. Toni Morrison / edited and with an introduction by Harold Bloom. – Chelsea House Publishers, 1990. – p. 7-25.
5. Denard, Carolyn C. Introduction. What Moves at the Margin: selected nonfiction / Toni Morrison; edited and with an introduction by Carolyn C. Denard. – University Press of Mississippi, 2008. – p. xi-xxvi.
6. Holloway, Karla F. C. and Demetrakopoulos, Stephanie A. New Dimensions of Spirituality: a Biracial and Bicultural Reading of the Novels of Toni Morrison. – Greenwood Press, 1987. – 173 p.
7. Mbalia, Doreatha D. Toni Morrison's Developing Class Consciousness.– Selinsgrove: Susquehanna University Press, 2004. – 238 p.
8. McKay, Nellie Y. Critical Essays on Toni Morison. – Boston, Massachusetts: G. K. Hall & Co, 1988. – 214 c.
9. Morrison, Toni. Rootedness: The Ancestor as Foundation. – What Moves at the Margin: selected nonfiction / Toni Morrison; edited and with an introduction by Carolyn C. Denard. – University Press of Mississippi, 2008. – p. 56-65.
10. Morrison, Toni. Song of Solomon. – Triad / Panther Books Frogmore, St Albans, Herts AL2 2NF, 1980. – 336 p.
11. Morrison, Toni. Sula. – A Plum Book, 1982. – 174 p.
12. Morrison, Toni. Tar Baby. – New York: Signet, 1981. – 234 p.
13. Morrison, Toni. The Bluest Eye. – New York: Knopf, 1987. – 212 p.
14. Washington, R. E. The ideologies of African American literature: from the Harlem to Renaissance to the Black Nationalist revolt. – ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHERS, INC, 2001. – 348 p.